

Slaverne fra Strandstræde

Af Birte Hjorth

Flugten

Det var eftermiddag d. 5. juni 1752. Inde i det inderste af Kalveboderne, der dengang gik helt op til nuværende Tietgensgade, lå der en del småbåde og fiskede. Alt var roligt og stille og enhver om bord var optaget af sine egne gøremål. Inde på land omkring voldterrænet gik der en hel del arbejdsfolk. De var i gang med udbedringer på byens voldanlæg. Men de var under militær bevogtning, for det var straffefanger, der arbejdede her. Slaver blev de kaldt.

En af bådene havde "tilfældigt" og ubemærket nærmet sig fæstningsgraven. Lidt efter så man to af slaverne, der arbejdede på ravelinen, springe ud og løbe i det flade vand hen mod båden, der kom nærmere. De to undslupne blev hurtigt halet indenbords, samtidig med at båden satte sejl for at komme væk i en fart. Skrig, råb og tumult fik folkene i nogle af de andre fiskerbåde til at reagere og forsøge med magt at forhindre denne flugt. Men de slap væk.

Godt en uge senere kom en båd sejlende sydfra hen mod batteriet Qvintus, der da var under opførelse som et led i Holmens store udbygning i denne periode. Her stod sergent Niels Pedersen og havde overansvaret for de 50 slaver, som arbejdede her. Med begivenheden fra Kalveboderne i frisk erindring blev han opmærksom på denne båd og holdt øje med den. Der var to mand om bord. De var iklædt brune skibsklæder og bar hollandske skibshatte, akkurat som dragørerne plejede at gå med. Dette skærpede sergentens opmærksomhed endnu mere, for den ene af de undslupne slaver var nemlig fra Dragør og imellem de 50 slaver, han stod med her, var der også en fra Dragør.

De to mand i båden strøg sejl og kastede anker ganske tæt, udfor hvor slaverne arbejdede. Derpå begyndte de at arbejde med sejlene - snart tog de dem op for derefter at hejse dem ned igen. Sådan blev de ved i en halv times tid, selv om sergenten råbte til dem om at forsvinde derfra. Men de lod blot, som de ikke hørte hans råb. Det fik sergenten til at kommandere alle sine skildvagter op på muren, vendt mod vandet. Da de to i båden så de mange soldater med deres geværer rettet imod sig, forlod de straks stedet og sejlede rask mod syd.

Tyverierne

Forhistorien til disse episoder startede på det gode skib EENROM - en galiot der formodentlig tilhørte en københavnsk reder. I 1748-49 førtes dette skib af Peder Olsen fra Dragør. Som besætning havde han bl.a. to andre Dragør-folk: styrmanden Niels Nielsen og matrosen Claus Christoffersen. I denne periode havde EENROM foretaget to rejser til Amsterdam og en rejse til Riga og på disse ture var der blevet stjålet af lasten og de tre Dragør-søfolk kom under mistanke.

Men først var det måske på sin plads at fortælle, hvem de tre unge mennesker var. Som artiklens overskrift antyder, havde de alle tilknytning til Strandstræde.

***Peder Olsen** var født 1720 og var ugift. Han var søn af Ole Pedersen i Strandstræde 17 og dennes første hustru, Nille Jensdt., der var fra Skåne.*

***Niels Nielsen**, også ugift, blev født 1728. Han var søn af Anna Brodersdt., der blev trolovet i 1728 med Niels Jensen Hiørne, men han omkom på en rejse til Island lige inden deres bryllup. Anna Brodersdt. opkaldte sit barn efter dets forulykkede far og giftede sig senere. Familien boede Strandstræde 30.*

***Claus Christoffersen** var født 1722, ligeledes ugift. Han var søn af Christoffer Clausen og Pernille Jensdt. fra Strandstræde 9.*

Det var Claus Christoffersen - og formodentlig også andre af skibsfolkene - der iværksatte tyverierne af the, porcelæn og tørklæder, som skipperen så gik ud i Amsterdam og solgte, hvorefter han delte pengene imellem sig og folkene. På Riga-turen var det hamp, der blev stjålet. Her brød de krampen på lastlugen, uanset at den var forsejlet af toldbetjenten, og stjal 4 sække hamp, som også blev omsat i penge.

Styrmanden Niels Nielsen var kun med på den ene Amsterdam-rejse og benægtede at have gjort noget ulovligt. Han måtte dog tilstå, at en dag havde han fundet to tørklæder anbragt på sin køje. Han forhørte sig hos en af folkene, hvor de kom fra og da han erfarede sammenhængen, undså han sig ikke for at gå ud og sælge dem i Amsterdam. En anden gang fandt han en pose the i sin køje. Den anbragte han i skippers kahyt. Han vidste ikke, hvor den kom fra, men kunne nok gætte det, da skipperen nogle dage senere stak ham 30 gylden uden at sige ham hvorfor.

Retssagen

Sagen mod de tre Dragør-søfolk begyndte i januar 1750, hvor de kom i forhør i Stokhusinkvisitionskommissionen og aflagde deres tilståelser. Dette varede til sidst i april.

Tanken om, at disse forhør strakte sig over 2 måneder, kan godt give en anledning til kuldegysning, når man erfarer, hvad Stokhusinkvisitionskommissionen stod for og hvilke metoder den anvendte. Denne domstol havde som hovedopgave at behandle alle tyverisager i hovedstaden og den havde til huse på hjørnet af nuværende Stokhusgade og Østervoldgade.

Den indstævnedede mistænkte blev allerede ved den første afhøring præsenteret for de forskellige torturretskaber, som man om nødvendigt kunne bringe i anvendelse. De blev demonstreret af inkvisitionskommissionens skarpretter. Ville den mistænkte ikke straks bekende, skred man til "pinligt forhør".

Den tortur der anvendtes havde 3 grader. Ved 1. grad blev tommelskrueerne sat på fangens tommelfingre og lidt efter lidt skruet til. Kunne dette ikke fremkalde en tilståelse, blev ved 2. grad hans arme og ben spændt sammen og hovedet med en kæde trukket ned til knæene. På sin nøgne ryg blev den mistænkte derefter lagt på små ituslåede, skarpe flintesten. Hjalp det heller ikke, blev nogle stokke anbragt under arme og ben og ved hjælp af disse blev han rullet og væltet rundt på stenene. Endelig kunne fangen ved 3. grad forsynes med den såkaldte paternoster eller rosenkrans bestående af et tyndt reb med 5-6 knuder lagt om panden lige over øjenbrynene. Stokkeknægten anbragte en lang stok i kransen og drejede rundt indtil knuderne skar sig ind i hovedet og øjnene begyndte at trænge ud af hulerne. Så holdt man inde og formanede til bekendelse.

En sådan behandling skulle kunne få hvem som helst til at bekende hvad som helst.

Efter at sagen var færdigbehandlet i Stokhuset, kom den for retten i Store Magleby. Her afsagde schouten og hans scheppens dom over de tre søfolk d. 9.juli 1750. De blev alle tre dømt til at arbejde i jern på livstid i citadellet Friderichshavn - bedre kendt som Kastellet i København.

Denne retssags dokumenter er ikke bevaret, fordi schoutens protokoller er brændt, men sagen er kendt, fordi den gik videre op til Overamtsretten for Københavns amt. Her tog amtmanden den under behandling i okt.1750 og stadfæstede dommen fra Store Magleby ret. "Thi kendes altså for ret, at skipper Peder Olsen, styrmand Niels Nielsen og matros Claus Christoffersen, som efter foregående ere befunden i stortyveri, bør i følge lovens 6.bogs 17.kapitels 36.artikel at kagstryges og have tyvsmærke på deres pander. Dernæst indsættes de alle tre - - udi citadellet Friderichshavn til arbejde i jern deres livstid". Desuden skulle de betale for deres arrest, underholdning og afstraffelse samt betale tvigæld (dobbel gæld af det stjålne) og "have deres hovedlodder forbrudt" (betale hvad de engang ville modtage i arv).

Til stede her var de tre indstævnte og deres beskikkede forsvarer hr. Malthe Bruun (han blev senere amtsforvalter over Københavns amt), desuden den daværende amtsforvalter samt schouten Jacob Bacher.

De tre delikventer begærede, at den afsagte dom blev appelleret til Højesteret. Men her stadfæstede man også dommen. Det skete 23. dec. 1750.

Da kongen havde underskrevet denne dom, fik amtmand von Plessen ordre til at sørge for, at den blev eksekveret. Der var mange ting, der skulle sættes i værk.

Amtsforvalter, kancelliråd Lemwich fik besked om at bestille skarpretter til d.15. februar, hvor eksekutionen skulle finde sted. Han skulle foretage kagstrygning og brændemærkning. Kagstrygning er en piskning, hvor fangen er bundet til "kagen" - en på et offentligt sted rejst pæl. Ved brændemærkning blev der med et glødende jern sat et specielt "tyvsmærke" i panden på fangen. Det kunne aldrig fjernes. Amtmanden sluttede sin skrivelse til amtsforvalteren med følgende indirekte ordre: "For det øvrige tvivler jeg ikke på, at jo hr. kancelliråd selv indfinder sig ved eksekutionen for at tilse, at alting derved ordentlig kunne tilgå". Det vil sige, at Lemwich var ansvarlig for, at dette "skuespil" - som der jo forventedes et stort publikum til - skulle forløbe planmæssigt.

Til schouten Jacob Bacher sendte amtmanden besked om at sørge for, at Store Magleby kag blev eftersat og eventuelt istandsat. Desuden skulle han skaffe 100-150 folk fra Dragør og Store Magleby, alle forsynede med høtve, til at møde i Store Magleby den pågældende morgen kl.7 for at slå kreds om eksekutionsstedet. Endvidere skulle Bacher samme dags morgen sende vagtfolk og vogne ind til Blåtårn ved Langebro for at hente de 3 delikventer, der her sad forvarede, og ligeledes bagefter, når de havde udstået deres straf, sende dem med vagt og vogne ind til citadellet Fride-richshavn, hvor de derefter straks påbegyndte afsoningen af deres livstidsstraf. Som et sidste påbud fra amtmanden skulle schouten "selv samme dag være til stede for at oplæse dommen for delikventerne og ellers at tilse det alting ved eksekutionen kunne gå ordentlig til".

Til general Numsen, Københavns kommandant, gik der også besked. Da amtmanden anså det for mest sikkert, at de tre fanger under transporten til Store Magleby og tilbage igen blev "hæftede i jern", blev Numsen anmodet om at skaffe "slig jern til de tre personer" udlånt fra Stokhuset, samt at en profos herfra skulle møde den pågældende morgen kl.7 ved Blåtårn for at lægge jernene på fangerne og følge med til Store Magleby for at tage jernene af dem igen, mens kagstrygning og brændemærkning foregik. Amtmanden beklagede meget overfor general Numsen, at man ikke ved amtet selv havde nogen, som kunne bruges til dette arbejde.

Men hvor er dog dette uhyggelige sceneri foregået? Hvor er alle de folk fra Dragør og Store Magleby mødt op hin mørke mandag morgen med høtve og har stået og frosset i februarkulden, mens de ventede flere timer på, at vognene skulle komme skrumplende med de tre stakler, som de jo alle sammen kendte mere eller mindre godt? Hvor er publikum -

alle dem fra Dragør og Store Magleby, foruden nok også en del fra Ullerup, Tømmerup og Maglebylille - stimlet sammen for at overvære dette 3-dobbelte gys?

Ja, det kan kun blive gæsteri, men et er dog vist - det er foregået et sted i Store Magleby sogn. Det bedste gæt er nok den høj, der lå syd for St.Magleby landsby, vest for Møllevej og nord for Bachersmindevej. Den gik under navnet "Galgebakken" og kan ses antegnet på flere gamle kort over Amager.

Da denne eksekution med kagstrygning og brændemærkning var overstået og fangerne bragt ind til Kastelet, gjaldt det for myndighederne om at få penge ud af de tre fangers ejendele til at dække udgifterne ved deres underhold i arresten, betaling til domstolene, tvigæld og hovedlodder. Schouten og Dragørs foged, Cornelis Nielsen, samt to mænd fra byen blev 19. februar af amtsforvalteren beordret til fangernes bopæl for at skaffe kontanter, men måtte meddele at "ikke det ringeste på deres bopæl fandtes, som de var ejende". Amtsforsvalteren henvendte sig derefter til inkvisitionskommissionen. Folk herfra havde anderledes tag på den slags ting. Hos Peder Olsen og Niels Nielsen fandt de i rede penge tilsammen 57 rdl. 3 mrk. Desuden konfiskerede de effekter, som blev solgt på auktion for i alt 320 rdl.

Skarpretter Wahlhausen sendte en regning på 51 rdl. for piskning og brændemærkning - et beløb som amtmanden godt nok syntes var lige i overkanten. Men det var fordi Amagerland ikke "abonnerede" på en skarpretter, som folk gjorde andre steder, hvor man hvert år betalte "mestermanspenge". Schouten måtte betale de 24 rdl. heraf, hvorefter amtet betalte resten.

Efterforskningen

De to slavers vellykkede flugt mandag d.5.juni bragte postyr både her og der. På Kastelet blev man hurtigt klar over, hvem de to personer var. Den ene var en forhenværende skipper fra Dragør ved navn Peder Olsen og den anden var en tysker, som gik under navnet "Fætter".

Nu var det general Numsen, der satte amtmanden i arbejde. Denne sag skulle opklares for at hindre gentagelser.

Amtmanden lod to gange afholde forhør i Dragør og af disse fremgik det, at de to slaver straks efter deres flugt var taget over til Malmø, hvor tyskeren her tog tjeneste, som han dog hurtigt deserterede fra, mens Peder Olsen skulle være taget til Skanør og opholdt sig der nogle dage, hvorefter han skulle være rejst til Ystad. Siden sporede amtmanden ham til Lübeck, hvorfra han skulle være rejst mod Hamborg. Det er helt givet, at Peder Olsen har haft familie eller kontakter i Skåne, som har kunnet hjælpe ham. Af forhørene fremgik det også, at en skåning ved navn Jacob Snedker var kommet med sin skibsbåd til Dragør nogle

dage før, slaverne deserterede. Han var så vandret ind til København, havde været borte et par dage og var derefter kommet tilbage til Dragør søndag d.4.juni, hvor han lagde sin båd uden for havnebommen. Han skulle den følgende nat lige før dag gry være sejlet bort sammen med to mænd og have været borte hele mandagen. Ingen havde set denne båd igen i Dragør havn før tirsdag eftermiddag. Først om torsdagen var han helt åbenlyst sejlet tilbage mod Skåne og med sig havde han, foruden sin skibskarl, en mand fra Dragør ved navn Peder Pedersen og dennes hustru.

Amtmanden følte sig helt overbevist om, at denne båd var den samme som den, der samlede de to slaver op inde i Kalveboderne og at de tre mænd i båden den dag måtte være, udover denne skåning Jacob Snedker, slaven Peder Olsens far Ole Pedersen samt enten Jacob Snedkers skibskarl eller den ovennævnte Peder Pedersen.

Amtmanden anså denne Peder Pedersen for en mistænkelig person af flere grunde. Det var hos ham, at skåningen Jacob Snedker opholdt sig, og nu var han og hustruen sejlet med til Skåne. Desuden havde Peder Pedersen i sin tid sejlet med skipper Peder Olsen og da denne blev arresteret for tyveri, gjorde Peder Pedersen sig usynlig. Han var borte i 2 år, indtil processen mod de tre søfolk var afsluttet, hvorefter han atter indfandt sig i Dragør.

Denne Peder Pedersen er formodentlig en matros, som 1732 blev gift med den skånske pige Throne Tullsd. De har været bosat et sted i den sydlige ende af Strandstræde, og i 1743 blev de betegnet som værende ret fattige.

Med hensyn til Ole Pedersen og hans hustru Kirsten Jensdt., den deserterede slave Peder Olsens far og stedmor, havde de spillet uskyldige og uvidende om sønnens flugt. Amtmanden mente imidlertid, at de begge var temmelig godt underrettet. Han fandt det mistænkeligt, at Kirsten Jensdt. havde været inde i København hele den pågældende dag d. 5.juni. Dette nægtede hun 2 gange under forhøret, men tilstod til sidst. Derfor lod amtmanden den gamle Ole Pedersen arrestere og sætte i Blåtårn, hvor han kom til at sidde resten af sommeren. Han var flere gange til samtale eller forhør hos amtmanden og selvom denne har "formanet, lokket og truet ham, vil han dog ikke åbenbare det ringeste". General Numsen gav i slutningen af august amtmanden tilladelse til at sætte Ole Pedersen på fri fod, idet han formodede, at "man endog i fremtiden kan erholde nogen bedre oplysning i sagen, thi det tit arriverer (hænder), at gemene folk, når de formener, at slig en gerning er ganske glemt, siden sagen er ophævet imod dem, da begynder at rose sig af deres gloriøse aktioner og herved forvolde, at sagen på ny kan foretages".

Amtmanden kunne endelig berolige general Numsen med, at episoden ved batteriet Quintus, hvor to Dragør-søfolk tilsyneladende var ude på at befri en slave, intet havde på sig. Det var blot Knud Jensen - Dragørskipper fra Skipperstræde 2 - som var kommet forbi med sin båd og pludselig fik problemer med sejlene.

Videre kom general Numsen og Amtmand von Plessen ikke i deres efterforskning. Mærkeligt er det bare, at der ikke nævnes med et ord i denne sag, at slave nr.415 Niels Nielsen, styrmand fra Dragør, i følge Kastellets slaverulle var deserteret 30.maj 1752 - altså mindre end en uge før slave nr.414 Peder Olsen. Hvordan Niels er undsluppet vides ikke, ej heller hvor han er blevet af, men man er tilbøjelig til at formode, at han har haft indflydelse på, at man fra Dragør har sat denne befrielsesaktion i gang. At man så ikke fik Claus Christoffersen med i denne omgang, men derimod en vildfremmed tysk slave, har nok ikke været meningen.

I følge slaverullen deserterede slave nr.416 Claus Christoffersen, matros af Dragør, d. 9.februar 1753. Hvordan dette er foregået og hans videre skæbne, vides der intet om.